

TRANSFORMACIÓ DEL BAIX LLOBREGAT

(notes per a dues reflexions)¹

CARLES RIBA I ROMEVA
President del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat

Companyes, companys, gent jove:

La secretària general de CC.OO del Baix Llobregat, Aurora Huerga, em va demanar que intervingués en la presentació de l'AULA DE FORMACIÓ "JOAN GARCÍA-NIETO" sobre l'evolució històrica i la transformació del Baix Llobregat.

Aquesta tasca m'ha fet respecte, però alhora també m'ha il·lusionat. Els objectius que m'he proposat de desenvolupar en aquesta intervenció són, per un costat, mostrar que la comarca del Baix Llobregat ha tingut una evolució extraordinàriament dinàmica (Riba, 1987) i, per altre, argumentar la necessitat de continuar impulsant iniciatives innovadores, entre elles els *àmbits d'oportunitats* per a la integració econòmica, política i social dels joves, acció en la qual l'AULA DE FORMACIÓ "JOAN GARCÍA-NIETO" que avui inaugurarem pot tenir un paper important.

Etales de la transformació històrica

La comarca del Baix Llobregat, presidida pel fet dominant del riu Llobregat, té una evolució que ha esdevingut accelerada en els dos darrers segles, en els quals ha sofert tres grans etapes de transformació socioeconòmica: l'agricultura de regadiu, la industrialització i la recent terciarització (D. a., 1986; D. a., 1995; GGCC 1991).

Marc general: el riu i les comunicacions

El riu amb les seves fèrtils i alhora perilloses inundacions (una cada deu anys, aproximadament), a banda dels primers terraplens, no ha estat domesticat fins molt recentment. Els pobles del delta i la vall baixa s'han disposat com dos rosaris a redós d'allà on el samontà es troba amb la plana al·luvial. Tan sols el Prat de Llobregat, de consolidació molt més tardana

que la resta de pobles, ha desafiat aquesta regla i s'ha situat i ha crescut al bell mig del delta en els darrers segles. Sota terra hi ha dos importants aquífers que constitueixen una de les singulars riqueses de la comarca, un de superficial i un altre de més profund (a uns 30 m), que es recarrega a la cubeta de Sant Andreu.

Més enllà del pont del Diable a Martorell (d'origen romà i restaurat en el segle XIII) i d'un pont medieval a Sant Boi esfondrat en el segle XVI, fins a èpoques molt recents, les comunicacions havien de salvar el riu per mitjà de barques (Sant Boi, el Papiol, Sant Andreu, Olesa). No fou fins al segle XVIII que es construïa el pont de Carles III a Molins de Rei (1763) i s'obria la carretera de l'Ordal, mentre que els ponts de Sant Boi i el Prat tardarien més d'un segle. El ferrocarril de Barcelona a Molins de Rei s'inaugurava el 1854 (el proper any se'n celebra el 150 aniversari) i el 1856 es perllongava fins a Martorell. La línia de Vilanova és més tardana i el carrilet del marge dret es posava en funcionament el 1892.

Els canvis en l'agricultura

Fins al segle XVIII, l'agricultura de la comarca era de secà. Tanmateix, al delta occidental tan sols s'havien colonitzat les zones més properes a Sant Boi, Viladecans, Gavà i el corredor fins al Prat, mentre que la resta estava ocupat per aiguamolls i terres de pastura amb camins difícils i febres endèmiques. Com en altres indrets de Catalunya, durant el segle XVIII, al Baix Llobregat es milloraren les tècniques i s'intensificaren els cultius, i la població quasi es triplicà per assolir uns 27.000 habitants.

Però la transformació del delta del Llobregat en la rica horta que avui coneixem no s'inicià fins entrat el segle XIX amb la construcció del canal de la Infanta (1819) i del canal de la dreta (acabat el 1855), infraestructures

Articles

que, a més d'impulsar el regadiu i d'estimular nous cultius i mètodes, també van donar origen a algunes indústries lligades als seus salts d'aigua i que en van finançar part important de les obres.

Les terres més llunyanes del delta occidental quedaven, però, fora d'aquests regadius i fins a inicis del segle XX no es va impulsar la definitiva ruptura i dessecació de la marina de Viladecans, Gavà i Castelldefels. En aquesta nova colonització hi va tenir una important contribució el descobriment, el 1894, dels pous artesianes al Prat, que consistien en perforacions fins a l'aquífer profund on brollava l'aigua espontàniament per l'efecte dels vasos comunicants amb el punt de càrrega més alt en la cubeta de Sant Andreu.

La industrialització

Després de la transformació de l'agricultura en el segle XIX i inici del XX, amb un desfasament en el temps no gaire gran, es dona una altra gran transformació que canvia la fesomia del Baix Llobregat: la industrialització.

El nord de la comarca havia estat una zona de manufactura tèxtil llanera i tenia algunes de les poblacions més grans. A mitjan segle XIX, en aquesta zona s'hi instal·laren algunes colònies cotoneres que aprofitaven l'aigua del riu: el 1846 s'hi instal·là la colònia Puig, precedent de la colònia Sedó a Esparreguera, i poc després la de Can Bros a Martorell. També es desenvoluparen algunes indústries en altres poblacions de la comarca entre les quals destaquen les filatures Ferrer i Mora a Molins de Rei el 1858, la fàbrica Bertrand a Sant Feliu de Llobregat el 1875 i la colònia Güell a Santa Coloma de Cervelló el 1890.

L'empenta industrial al Baix Llobregat tingué lloc ja entrat el segle XX, no en el sector tèxtil, sinó amb indústries foranes representatives dels nous sectors industrials: Siemens el 1911 a Cornellà, Pirelli el 1913 a Cornellà, Companyia Roca Radiadors el 1914 a Gavà, Ciments Molins el 1915 a Sant Vicenç dels Horts, Paperera Espanyola el 1917 al Prat, Ciments Sanson el 1921 a Sant Just Desvern, La Seda el 1925 al Prat i Rocalla el 1929 a Castelldefels. Aquest fet va originar una onada immigratòria i la població pràcticament es duplicà en passar dels 48.000 habitants del 1900 als 95.000 habitants de l'any 1936.

Però la definitiva transformació industrial del Baix

Llobregat tingué lloc després del parèntesi de la Guerra Civil i del primer franquisme, amb la segona gran onada immigratòria i amb el Pla d'estabilització de 1959. El Baix Llobregat, que comença essent una ciutat dormitori de Barcelona, aviat veu un rapidíssim procés d'implantació d'una indústria cada cop més diversificada. La població fa un salt espectacular i els poc més de 104.000 habitants de 1950 es converteixen en 573.000 habitants l'any 1981. Lamentablement, aquesta decisiva transformació de la comarca es realitza en un context no democràtic presidit per l'especulació urbanística i la desatenció, per part del poder franquista, de les necessitats dels ciutadans.

A partir dels anys 1980, amb l'obertura de la nova planta a Martorell de SEAT i el seu Centre Tècnic, el Baix Llobregat nord torna a guanyar importància en el conjunt de la comarca.

La crisi industrial i el creixement dels serveis

En els darrers vint anys s'estan produint canvis polítics, econòmics, socials i tecnològics que transformen en profunditat el món, Europa, Espanya, Catalunya i el Baix Llobregat, i dels quals probablement encara no tenim una perspectiva suficient per avaluar-los en tota la seva magnitud. En tot cas, les societats industrials s'estan transformant en societats de serveis i el Baix Llobregat no és aliè a aquesta tendència.

La transició democràtica i les primeres eleccions municipals democràtiques el 1979 van coincidir amb l'inici d'una crisi econòmica que es va fer més greu pels efectes de l'entrada d'Espanya al Mercat Comú el 1986 i les reconversions industrials que comportà.

El Baix Llobregat es va veure especialment afectat per aquesta crisi i nombroses empreses van desaparèixer, d'altres van reduir dràsticament les plantilles i molts treballadors van anar a engruixir un atur que a la comarca arribà a més del 30% en els anys 1983-1985. De fet, no fou una crisi conjuntural, sinó estructural, que sumà els efectes d'una recessió econòmica d'abast general a una economia espanyola no preparada per competir en el mercat europeu.

Coincidint amb la crisi econòmica, es va produir una ràpida disminució de la natalitat. En quinze anys, els naixements del Baix Llobregat van caure a la meitat, i en vint anys, la piràmide d'edats es va modificar radicalment: els joves de 0-14 que el 1975 eren el 31,4%

van passar a ser quasi la meitat (15,9%) el 1996, mentre que els més grans de 65 anys pràcticament es van duplicar en el mateix període (de 6,2% a 11,3%). Durant la dècada de 1980, el creixement de la comarca fou contingut (37.000 nous habitants, un 6,4% d'augment) i se situà a 610.000 habitants el 1991 (IDESCAT, 2001).

No es pot deixar de banda que en aquesta època es van generalitzar les noves tecnologies de la informació i la comunicació amb l'expansió dels ordinadors PC a partir del 1985 i d'Internet uns deu anys més tard. Aquests fets van produir una profunda renovació de l'equipament de la indústria i serveis, amb uns nous requeriments en la formació i les capacitats professionals, en paral·lel a una disminució de mà d'obra no qualificada. Es va començar a configurar un nou tipus de societat. En els darrers anys, l'activitat econòmica del Baix Llobregat torna a augmentar impulsada sobretot per l'augment dels serveis (OPML-BL, 2002). Els actius de la comarca han pujat fins a unes 332.000 persones (un 40% són dones) dels quals tan sols un 6,5% estaven a l'atur registrat el 2002. El perfil dominant dels aturats es reflecteix en els següents percentatges: dones (56%), més grans de 45 anys (33%), estudis primaris (73%), serveis (55%), treballadors no qualificats (37%). El nombre de contractes que es fan a la comarca és molt elevat (uns 180.000), però predominen els temporals (85%) sobre els indefinits, mentre que els de temps parcial comencen a ser significatius (25%, fonamentalment dones). El perfil dels contractats és: homes (55%), de 19 a 24 anys (29%) i en els serveis (73%).

En la dècada de 1990, la població del Baix Llobregat (IDESCAT, 2001) novament creix amb més de 80.000 habitants (un 13,5%) fins a situar-se en 692.000 habitants l'any 2001. Els impactes demogràfics són molt diferents segons els municipis i les zones. La població de l'àrea més propera a Barcelona pràcticament no varia (algunes poblacions com Cornellà, Esplugues o el Prat, fins i tot disminueixen), mentre que les poblacions més petites experimenten forts creixements (Begues, Cervelló-la Palma, Corbera, Pallemà, Sant Climent, Torrelles, Santa Coloma i Vallirana sumen 20.000 nous habitants, amb un augment del 60%), així com el Baix Llobregat nord (30.000 nous habitants, amb un augment del 42%) i el cas particular de Castelldefels (13.000 nous habitants, amb un augment del 40%).

En aquests darrers anys s'ha produït la inversió entre el pes de la indústria i el pes dels serveis en l'economia

de la comarca. L'any 1975, el Baix Llobregat tenia 89.300 actius industrials per 49.500 actius en els serveis (quasi una relació de 2 a 1), mentre que el 1986, amb els efectes de la crisi econòmica, s'havien igualat (66.300 actius industrials per 64.200 actius en els serveis) (Rosés, 1989). Deu anys més tard (1996), aquesta tendència s'havia intensificat encara més i la població ocupada a la indústria havia baixat fins al 37%, mentre que l'ocupada en els serveis era del 54,2% (el Baix Llobregat continua essent encara una comarca amb un pes industrial superior al de Catalunya, de 32%) (OPML-BL, 2002). Finalment, altres dades significatives dels canvis experimentats aquests darrers anys a la comarca són la disminució de la superfície agrària des de 7.250 Ha fins a 4.350 Ha, l'augment del parc d'automòbils fins a uns 310.000 vehicles el 2001 (450 vehicles per 1.000 habitants) i un nombre d'habitatges, el 1991, de 233.000, dels quals 28.400 eren de segona residència i una mica més del 10% estaven vacants (IDESCAT, 2001).

Oportunitats de futur per als joves

La situació econòmica avui dia és relativament millor i la crisi d'adaptació als mercats exteriors s'ha superat, com posen de manifest alguns dels indicadors presentats anteriorment. Això fomenta nous processos d'immigració extracomunitària ja significatius, fonamentalment procedents d'Àfrica i Sud-amèrica. D'altra banda, la incorporació a l'economia mundial de nous països en vies de desenvolupament amb salaris més baixos, i de manera significativa els països de l'est d'Europa, està forçant una nova deslocalització industrial especialment en aquelles indústries intenses en mà d'obra.

En aquest sentit, el Baix Llobregat dintre de Catalunya, d'Espanya i d'Europa, ha d'orientar-se vers noves activitats que, sense oblidar els aspectes de cooperació, tinguin un valor afegit més alt que permeti mantenir l'ocupació i els salaris. És per això que cal fer un toc d'atenció molt important pel fet que Espanya destini un percentatge tan baix del PIB a un dels factors clau per impulsar noves activitats, com és la recerca i el desenvolupament (menys d'1% del PIB, i més aviat a la baixa), mentre que la major part dels països europeus (així com també els EUA i el Japó) estan per sobre del 2% i l'Europa del 2010 s'ha fixat objectius del 3%.

Els profunds canvis socials i econòmics dels darrers anys, junt amb aquesta nova onada d'immigració

extracomunitària i de deslocalització industrial (i ja comencen alguns serveis), fan que molts dels nostres joves tinguin dificultats per orientar-se i integrar-se.

S'ha impulsat la formació i, sense dubte, és un dels aspectes més importants per a la integració laboral i social en la societat d'avui dia, com posa de manifest el fet que la major part dels aturats (el 73%) no sobrepassen els estudis primaris.

Però no n'hi ha prou amb la formació, sinó que cal impulsar l'activitat pràctica, la implicació, la motivació i, en definitiva, l'esperit de recerca i d'innovació no tan sols en la tecnologia sinó també en les activitats econòmiques, socials i culturals. En aquest sentit crec que cal proporcionar àmbits d'oportunitats per als joves perquè realitzin els seus primers treballs i les primeres experiències en entorns on més enllà de les ajudes i les tuteles, puguin exercir les responsabilitats. De forma molt modesta, el CECBLL ofereix oportunitats a alguns joves en els àmbits de la recerca, la difusió i el debat, com també ho fan encertadament moltes altres entitats i administracions. Però, a través de les empreses i de les associacions, cal estendre i estructurar molts més àmbits d'oportunitats d'aquest tipus per donar oportunitats als nombrosos joves de la comarca. Avui dia, la major part de les noves oportunitats es troben en l'àrea dels serveis i de la cultura, tot i que les activitats industrials continuen mantenint una sòlida situació a la comarca del Baix Llobregat. L'AULA DE FORMACIÓ "JOAN GARCÍA-NIETO" que avui presentem pot col·laborar en aquesta direcció. Per acabar, felicitar-vos per aquesta iniciativa i desitjar-vos sort i encert. Aquest és el millor homenatge que podem fer a Joan García-Nieto.

NOTES.

¹ Aquest text correspon a la intervenció de l'autor el 30 d'abril de 2003 en el Centre Social Titan de Cornellà de Llobregat, durant la presentació de l'Aula de Formació "Joan García-Nieto", impulsada per Acció Jove - Joves de CC.OO i Unió Comarcal de CC.OO.

Referències:

D. a. (1982) "Informe: la comarca del Baix Llobregat", *Arrel*, núm. 2 (gener-abril 1982), pàg. 2-79, Diputació de Barcelona.

D. a. (1983) *II Jornades d'Estudis sobre el Baix Llobregat: Perspectives del Baix Llobregat per a la dècada dels 80*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat: Martorell, 1983.

D. a. (1986) *Guerrilles al Baix Llobregat*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Sant Feliu de Llobregat, Barcelona, 1995.

D. a. (1995) *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Sant Feliu de Llobregat, Barcelona, 1995.

D. a. (1997) "Sobre polítiques econòmiques locals", dossier *Materials del Baix Llobregat*, núm. 3 (1997), pàg. 13-59, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat: Sant Feliu de Llobregat, Barcelona.

D. a. (1999) "Les migracions al Baix Llobregat", dossier *Materials del Baix Llobregat*, núm. 5 (1999), pàg. 11-93, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat: Sant Feliu de Llobregat, Barcelona.

GGCC: *Gran geografia comarcal de Catalunya*. El Barcelonès i el Baix Llobregat (1991), Fundació Enciclopèdia Catalana: Barcelona, volum 8 en l'edició de 1982 i volum 1 en l'edició revisada de 1991.

IDESCAT (Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya) (2001). *Estadística bàsica territorial. Municipis i comarques*. <http://www.idescat.es/>

OPML-BL (Observatori Permanent del Mercat Laboral. Baix Llobregat) (2002) *Informe trimestral de conjuntura laboral, Baix Llobregat, 4t trimestre de 2002*, Consell Comarcal del Baix Llobregat: Sant Feliu de Llobregat, 2002.

RIBA, Carles (1987). "El futur s'acosta al Baix Llobregat", a Antoni FARRÉS i altres autors, *Els ajuntaments i la nova societat catalana*, Nous Horitzons: Barcelona, 1987, pàg. 31-43 (ISBN: 84-86433-65-7).

ROSÉS, Jordi [director de l'estudi], i altres autors (1989). *L'economia del Baix Llobregat. Creixement i desequilibris*, Caixa d'Estalvis de Catalunya: Barcelona, 1989